

แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสาน
ของชาวบ้านหนองตาไก้ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

The Guidelines for Preserving and Inheriting Local Wisdom Through Singing the
Isan-Styled Sarabhañña of Nong Takai Villagers, Si Kaew Subdistrict,
Mueang District, Roi Et Province

เจ้าอธิการนพดล สุนทร¹, พระครูปลัดสมหมาย อตฺตสิทฺโธ², ไพฑูรย์ สวนมะไฟ³
Chaoathikannoppadon Soontaro¹, Phrakrupaladsommai Adtasitdho², Phaithun Saunmaphi³
ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2562

Email : Noppadon092523@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดองค์ประกอบและพัฒนารูปแบบการขับร้องสรภัญญะที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสานของชาวบ้านหนองตาไก้ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเลือกศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสานของชาวบ้านหนองตาไก้ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ศึกษา ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านผู้ฝึกสอนการขับร้องสรภัญญะและผู้ขับร้องสรภัญญะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ควบคู่กับการทำบันทึกภาคสนาม โดยผู้วิจัยใช้การศึกษาการวิเคราะห์เอกสารการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และทำการวิเคราะห์ข้อมูล

¹นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

¹Graduate Student, Masters of Arts Program in Buddhist Studies, Program in Buddhist Studies Mahachulalongkornrajavidyalaya University Roi Et Buddhist College, Thailand.

^{2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

^{2,3}Mahachulalongkornrajavidyalaya University Roi Et Buddhist College, Thailand.

*ได้รับบทความ: 28 พฤศจิกายน 2562; แก้ไขบทความ: 9 มีนาคม 2563; ตอบรับการตีพิมพ์: 12 มีนาคม 2563

Received: November 28, 2019; Revised: March 9, 2020; Accepted: March 12, 2020

เชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า 1) องค์ประกอบและพัฒนาการของบทขับร้องสรภัญญะมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ (1) ผู้แต่งกลอนสรภัญญะเป็นผู้มีประสบการณ์และมีความสามารถแต่งกลอนขับร้องสรภัญญะ (2) บทกลอนสรภัญญะ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและหลักศีลธรรมจริยธรรมนิทานชาดกวรรณคดีวรรณกรรมจารีตประเพณีไทยอีสาน (3) ผู้ขับร้องสรภัญญะหมายถึงอุบาสกอุบาสิกาหรือนักเรียนนิสิตนักศึกษาที่มีความสนใจในการขับร้องสรภัญญะ 2) บริบทและปัญหาการอนุรักษ์พบว่าปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการขับร้องสรภัญญะนั้นสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไปคนรุ่นใหม่เข้าวัดน้อยไม่สนใจเกี่ยวกับการขับร้องสรภัญญะเหมือนในอดีตขาดแรงจูงใจประกอบกับชุมชนให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้น้อย 3) การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นพบว่าแนวทางการขับร้องสรภัญญะของชาวบ้านหนองตาไก้เป็นการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นการแสดงความเคารพความศรัทธาต่อพระรัตนตรัยมีความเชื่อมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนายกระดับจิตใจให้สูงขึ้นเพื่อสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานการขับร้องสรภัญญะให้คงอยู่สืบไป

คำสำคัญ : 1. แนวทางการอนุรักษ์ 2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. การขับร้องสรภัญญะ

ABSTRACT

The objectives of the research article were 1) to study the concepts, composition, and development of Sarabhañña singing appearing in Buddhism and 2) to study the concepts for preserving and inheriting local wisdom through Sarabhañña singing of Nong Takai villagers, Si Kaew subdistrict, Mueang district, Roi Et province. The research area is Nong Takai villagers, Si Kaew subdistrict, Mueang district, Roi Et province. The key informants consist of local scholars, those who teach the Sarabhañña singing, as well as those who sing Sarabhañña. The instruments used in the research are the unstructured interview along with the field study recording, in which the researcher studies the data based on the document analysis, participatory observation, and in-depth interviews by using the triangulation method. The qualitative data is analyzed based on the analytic induction. The data is concluded through document methodology, in-depth interviews, and group discussions.

The research findings found that : 1) the Sarabhañña singing consists of three important compositions, namely: (1) the writer of Sarabhañña is experienced with an ability to compose the Sarabhañña; (2) most content of Sarabhañña is the story about Buddhism, moral and ethical principles, Jakata tales, literature, and Isan customs; and (3) those who sing Sarabhañña refers to any layman or student who are interested in singing Sarabhañña. 2) The context and problems in preserving the local wisdom regarding Sarabhañña singing are that the present society has changed from the past in a way that the younger generation goes to the temple much less often and are not interested in Sarabhañña singing as in the past due to the lack of motivation. In addition, the community also pays less importance and attention to this. 3) The study also shows that the Sarabhañña singing of Nong Takai villagers is the preservation and inheritance of local wisdom and an act of respect and devotion to the Triple Gem by believing and having faith in Buddhism that it can elevate the people's mind to carry on the Isan local culture on Sarabhañña singing.

Keywords : 1. Guidelines of Conservation 2. Local Knowledge 3. Singing Sarabhañña lyrics

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

หลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาถือเป็นรากฐานการประพฤติปฏิบัติอันดีงามของสังคมไทยผ่านการปลูกฝังทั้งจากพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกได้อย่างชัดเจน เช่น การทำบุญ ตักบาตร การเข้าวัดฟังธรรมเทศนาจากพระสงฆ์ และพฤติกรรมภายในผ่านการอบรมคุณธรรม ศีลธรรมตั้งแต่วัยเยาว์ วัยรุ่น จนกระทั่งถึงวัยชรา ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักความเชื่อที่อยู่กับสังคมไทยตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งจะเห็นได้ว่าสังคมไทยมีการสร้างความรัก ความสามัคคีที่เน้นการก่อประโยชน์แก่ส่วนรวม โดยไม่มีการกีดกันทั้งจากชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ภาษา ที่ต่างกันไป อันเป็นการคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญนั่นเองสังคมไทยจากในอดีตและปัจจุบันมีความหลากหลายชาติพันธุ์ ประเพณี วัฒนธรรมที่แตกต่างตามบริบทของชุมชน โดยในชุมชนที่มีขนาดใหญ่ในสังคมไทยสังคมหนึ่งก็คือสังคมอีสาน ซึ่งมีการสืบทอดการปฏิบัติประเพณีที่มีความเชื่อ ความศรัทธาสูงมากโดยเฉพาะความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สะท้อนถึงการสืบทอดภูมิปัญญาที่มีมาแต่ครั้งอดีตกาลโดยชุมชนบ้านหนองตาไก้ตำบลสีแก้ว อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนหนึ่งของชุมชนคนอีสานที่ได้นำเอาความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานนำมาเผยแพร่ในชุมชน ซึ่งหนึ่งในความเชื่อนั้นก็คือการสวดมนต์ ซึ่งการสวดมนต์ในประเทศไทยมีอยู่ 2 แบบคือ 1)การสวด

เป็นบทๆ เป็นคำๆ ไป เรียกว่าแบบ “ปทกานะ” 2) การสวดแบบใช้เสียงตามทำนองของบทประพันธ์ ฉันทลักษณ์ต่างๆ เรียกการสวดแบบนี้ว่า “สรกานะ” เช่น พระสงฆ์สวดในงานพิธีรับเทศน์หรือในเทศกาล พิเศษวิธีการสวดแบบสรกานะนี้เอง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สรกัญญะ” และต่อมาได้วิวัฒนาการให้พระสงฆ์ เทศน์เป็นทำนองแหล่ขึ้นในบททำนองร่ายยาว เช่น เรื่องพระเวสสันดรชาดก แต่เนื่องจากในปัจจุบัน การขับร้องสวดมนต์ทำนองสรกัญญะทำนองอีสานถูกละเลยจากผู้สืบทอดรุ่นใหม่ยิ่งถ้าปล่อยให้ถูก วัฒนธรรมต่างชาติคุกคามวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทยอีกไม่นานตัวตนของสังคมไทยก็จะถูกกลืน กินหายไปจากสังคมไทยตลอดกาล

สังคมอีสานก็เป็นอีกสังคมหนึ่งที่มีความเจริญทั้งทางด้านวัฒนธรรมและวรรณกรรมท้องถิ่น ที่ปรากฏเกิดขึ้นมีการสืบทอดต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่คนในสังคมยอมรับและถือ ปฏิบัติมาล้วนแล้วแต่มีหลักความเชื่อที่มีรากฐานมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันยังนำมาเป็นพื้นฐานแก้ไขปรับปรุงส่งเสริม พัฒนาด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนในสังคมชาวอีสานพยายามหาวิธีที่จะทำให้สังคมเกิดความสุขสงบร่มเย็น ภายใต้อัทธิพลทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่คนในท้องถิ่นร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมาการสวด สรกัญญะมีพัฒนาการหรือประวัติการสวดมาจากการสวดเป็นทำนองลักษณะการสวดมีหลายทำนอง แต่ทุกทำนองก็มีครุ(เสียงหนัก) ลหุ(เสียงเบา) ทีฆะ(เสียงยาว) รัสสะ(เสียงสั้น)(สวิง บุญเจิม, 2536 : 13) มีสังโยคมีครุ ลหุ ทีฆะ รัสสะ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา คือ การสวดเป็นจังหวะหยุดตาม รูปประโยคฉันทลักษณ์ บทสวดจะมีลักษณะเป็นกาพย์การเรียนพระไตรปิฎกของพระภิกษุในอินเดีย โบราณตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11-12 มีการสวดสาธยายเป็นทำนองอันไพเราะเพราะสวดสรรเสริญ พุทธคุณแสดงถึงการร้อยกรอง(คาถา) ผู้สวดต้องสวดให้ถูกต้องตามครุ ลหุ ทีฆะ รัสสะ ทำให้เกิดความ ไพเราะงดงามขณะสวดปลอดขยายทำให้กล่อมเนื้อหาดึงอายุยืนไม่มีโรคภัย การสวดแบบใช้เสียงตาม ทำนองของบทประพันธ์ฉันทลักษณ์ต่างๆ เรียกว่า สรกานะอย่างหนึ่ง เช่น พระสงฆ์ในงานพิธีรับเทศน์ หรือในเทศกาลพิเศษเช่นในคราวเทศน์ในวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชาเป็นต้นวิธีสวดแบบสรกานะนี้เอง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สรกัญญะ(อ่านว่าสะ-ระ-พัน-ยะ) และต่อมาได้วิวัฒนาการให้พระสงฆ์เทศน์เป็น ทำนองแหล่ขึ้นในบททำนองร่ายยาวเช่นในเรื่องพระเวสสันดรชาดกจนถึงปัจจุบัน(กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549 : 2)

การสวดสรกัญญะในภาคอีสานเกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมส่วนกลางได้กระจายมาสู่อีสาน สมัยรัชกาลที่ 4 แต่เหตุที่มาเจริญรุ่งเรืองในภาคอีสาน เพราะชาวอีสานมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดปีเดิมนั้น การสวดสรกัญญะจะสวดโดยพระสงฆ์หรืออุบาสก อุบาสิกา ที่อ่านภาษาบาลีได้ คล่องแคล่ว เพราะดั้งเดิมนั้น บทสวดเป็นภาษาบาลี และเนื้อหาจะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ต่อมาเมื่อมีการนำมาแต่งบทสวดใหม่เป็นภาษาไทย จึงมีทำนองต่างๆ กัน ส่วนเนื้อหายังคงเน้น เนื้อหาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เช่น นิทานชาดก นิทานสอนใจ สอนเรื่องบาปบุญคุณโทษ และ

ศีลธรรม ซึ่งโอกาสในการสวดจะสวดในงานศพ งานบุญกฐิน ผ้าป่า งานชุมนุมการกุศลระหว่างเข้าพรรษา ในวันธรรมสวนะหรืองานบุญประจำปีของหมู่บ้านและยังจัดงานประกวดประชันกันอยู่มิได้ ขาดการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสาน เป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งมีการร้องเป็นคณะ นิยมร้องเพื่อประสานความสามัคคีระหว่างหมู่คณะอันส่งผลให้เกิดความมั่นคงในส่วนรวมและสิ่งที่จำเป็นในวิถีชีวิตของคนในสังคม เนื้อหาในการขับร้องนอกจากจะเป็นการบูชาคุณพระรัตนตรัย บูชาคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บูชาคุณพ่อคุณแม่แล้ว ก็ยังเป็นการประยุกต์ความรู้ ประยุกต์อุดมการณ์ต่างๆ ให้เกิดความสงบร่มเย็นในสังคมประเทศชาติซึ่งนับว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีการสร้างสรรค์อย่างแท้จริง

ดังนั้น ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสาน ซึ่งนับวันยิ่งจะเลือนหายไปตามกาลเวลา เนื่องจากขาดแคลนผู้สนใจศึกษาอย่างแท้จริงรวมถึงการขาดการสืบทอดเจตนารมณ์ของผู้คนในอดีตที่ต้องการปลูกฝังการเห็นคุณค่าของการสวดสรภัญญะซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้ผู้คนมีความรักความสามัคคีของผู้คนในชุมชนที่จัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีงามแก่กันและกัน เพื่อให้การอนุรักษ์และสืบสานการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสานยังคงอยู่คู่กับชาวบ้านหนองตาไก่ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด จึงต้องมีการรื้อฟื้นการขับร้องทำนองสรภัญญะขึ้นก่อนที่จะเลือนหายตามกระแสสังคมในปัจจุบันโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชน สังคมเพื่อการสืบทอดเจตนารมณ์อันดีงามสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 ศึกษาแนวคิด องค์ประกอบ และพัฒนาการบทขับร้องสรภัญญะที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

2.2 ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสานของชาวบ้านหนองตาไก่ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

3.1 ทำให้ได้แนวคิดองค์ประกอบและพัฒนาการบทขับร้องสรภัญญะที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

3.2 ได้แนวทางการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสานของชาวบ้านหนองตาไก่ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือตำรา บทความ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการขับร้องสรภัญญะและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษา คือ บ้านหนองตาไก่ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มผู้ให้

ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง เฉพาะกลุ่มประชากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสานในพื้นที่การวิจัย คือ บ้านหนองตาไก้ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 1)ปราชญ์ชาวบ้าน 5 คน 2)ผู้ฝึกสอนการขับร้องสรภัญญะ 5 คน 3) ผู้ขับร้องสรภัญญะ 15 คน 4)ชาวบ้าน 10 คน รวมทั้งหมด จำนวน 40 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1)แบบสัมภาษณ์(Interview) สำหรับสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการขับร้องสรภัญญะ และแบบบันทึกการสังเกต แบบบันทึกการสังเกตแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสานของชาวบ้านหนองตาไก้ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1)การเก็บข้อมูลเอกสาร 2)การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำประเด็นที่พบจากการศึกษาข้อมูลเอกสารการสัมภาษณ์ และการบันทึก การสังเกตมาวิเคราะห์ตามหลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ 1)การจัดทำข้อมูล ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลซ้ำเพื่อหาความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของข้อมูล หลังจากนั้นจึงจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูลตามรายประเด็นที่กำหนดไว้ 2)การวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการให้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการบันทึกสังเกตตามหลักอุปนัยวิธี จำแนกประเด็นตามความรู้ที่ค้นพบ โดยมุ่งวิเคราะห์ให้ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสาน ของชาวบ้านหนองตาไก้ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

การนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาความ การนำเสนอในรูปแบบตารางข้อมูล แผนภาพประกอบการวิจัย และการอธิบายความประกอบ เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงกันของเนื้อหา โดยการนำเสนอมุ่งตอบประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอข้อค้นพบสำคัญในการวิจัย รวมทั้งสร้างชุดความรู้ในการวิจัย การสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5. ผลการวิจัย

5.1 จากศึกษาแนวคิดองค์ประกอบและพัฒนาการบทขับร้องสรภัญญะที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา พบว่า การสวดสรภัญญะในเมืองไทยนั้นสืบค้นได้แต่เพียงว่ามีการสวดมานานแล้วอย่างต่ำก็ในสมัยรัชกาลที่4แต่การสวดในยุคนี้นิยมสวดเป็นภาษาบาลีโดยเก็บจากสูตรต่างๆ เนื้อหาจึงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรงไม่มีเรื่องแต่งใหม่เป็นคำไทยซึ่งการแต่งบาลีก็ยุ่งยากอยู่แล้วผู้ที่สวดจึงมักเป็นพระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาที่ทำอ่านภาษาบาลีได้คล่องแคล่วเมื่อการสวดสรภัญญะมีการนิยมมากขึ้นปราชญ์ทางพุทธศาสนาจึงได้แต่งคำสวดเป็นภาษาไทยให้อุบาสกอุบาสิกาและแม่ชีในวัดเช่น สวดทำวัตร เป็นต้น เนื้อหาที่ได้จากกระทู้ธรรมในพระพุทธศาสนาสุภาษิตและธรรมบท(มูลนิธินิสาหรณกร

วัฒนธรรมไทย ธนากรไทยพาณิชย์, 2542 : 4389) การสวดมนต์ทำนองสรภัญญะด้วยภาษาบาลีนั้น ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้วส่วนการสวดมนต์สรรเสริญพระรัตนตรัยทำนองสรภัญญะที่เป็นภาษาไทยสันนิษฐานว่าน่าจะมีขึ้นประมาณในรัชกาลที่ 5 ด้วยเหตุผลว่าคำประพันธ์สวดมนต์สรรเสริญพระรัตนตรัยที่เป็นคำฉันท์ลักษณะต่างๆ เช่น องค์โคตมพระสัมพุทธ และธรรมะคือคุณากร เป็นต้น ที่ใช้สวดในปัจจุบันนี้ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ท่านเป็นผู้ประพันธ์ ท่านเกิดในสมัยรัชกาลที่ 2 รัชการในสมัยรัชกาลที่ 4 และที่ 5 ปรากฏหลักฐานในหนังสือสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งประพันธ์ ตรีนรงค์ เป็นผู้เขียนใจความว่าสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพผนวชเมื่อ พ.ศ. 2426 ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จไปจำพรรษาอยู่ที่วัดนิเวศน์ธรรมประวัติอำเภอบางประอินทร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพระองค์ได้จัดโรงเรียนขึ้นที่วัดนั้นได้ทรงจัดให้มีตำราเรียนเร็วขึ้น ทรงนิพนธ์แบบเรียนเร็วขึ้นใช้สอยพระนิพนธ์เรื่องนี้ต่อมาได้ใช้เป็นตำราเรียนของเด็กนักเรียนด้วย (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549 : 4) การสวดพระพุทธรูปตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่าสวดพระปริตรแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของบทสวดสรภัญญะเป็นอย่างดีว่าบทสวดสรภัญญะนั้นมีมาพร้อมๆ กับพระพุทธศาสนาซึ่งมีการเผยแพร่ไปทั่วและสืบทอดต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบันบทสวดสรภัญญะไม่ใช่เป็นเพียงแต่บทสวดมนต์ แต่การสวดสรภัญญะเกิดก่อนสมัยพุทธกาล เกิดจากการที่มนุษย์เราเกิดความปีติยินดี จึงเปล่งเสียงออกมาเป็นท่วงทำนองจากกันบึงของจิตใจ เป็นการบูชา การแสดงความปีติยินดี สรภัญญะถือเป็นบทเพลงรูปแบบแรกของโลก เป็นต้นแบบของการร้องเพลงทุกชนิด การขับขานทำนองสรภัญญะ ก็เป็นทางหนึ่งที่จะยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้นได้ เพราะการสวดสรภัญญะมีการร้อยเรียงเรื่องราวขับขานผูกโยงกับพระพุทธศาสนา นิทานชาดกนิทานสอนใจ เรื่องบาปบุญคุณโทษ เมื่อเราได้สัมผัสคุณงามความดีผ่านการขับขานท่วงทำนองสรภัญญะก็เป็นการปลูกฝังแนวคิดเรื่องดีๆ ให้กับตัวผู้ขับขานเอง นอกจากจะสร้างความเพลิดเพลินให้กับผู้ร้องเองแล้ว ยังได้สาระความรู้ทางศีลธรรมะไปพร้อมๆ กัน (มโนรส จันทรพิทักษ์, 2550 : 8) การขับร้องสรภัญญะมีองค์ประกอบ 3 ประการคือ 1) ผู้แต่งกลอนสรภัญญะ ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และมีความชำนาญในการนำเรื่องราวต่างๆ สามารถแต่งบทขับร้องสรภัญญะได้ผู้แต่งกลอนสรภัญญะนั้นถือว่ามีบทบาทสำคัญต่อภาพรวมของสังคมไทยและโดยเฉพาะสังคมอีสาน 2) บทขับสรภัญญะบทกลอนที่มีทำนองสำหรับสวดเป็นคำฉันท์เช่น การสวดสรภัญญะทำนองสรภัญญ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 1134) เนื้อหากลอนส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและหลักศีลธรรมจริยธรรมนิทานชาดกวรรณคดีวรรณกรรมจารีตประเพณีปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคม 3) ผู้ขับร้องสรภัญญะ อุบาสกอุบาสิกาที่เข้าจำศีลอุโบสถหรือนักเรียนนิสิตนักศึกษาบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจในการขับร้องสรภัญญะการขับร้องสรภัญญะ

5.2 แนวทางการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสานของชาวบ้านหนองตาไก้ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การขับร้องสรภัญญ์ของชาวบ้าน

หนองตาไก่ เป็นการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นการแสดงความเคารพความศรัทธาต่อพระรัตนตรัยมีความเชื่อมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนายกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เพื่อสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานการขับร้องสรภัญญะให้คงอยู่สืบไป ส่วนปัญหาในการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะ พบว่า ขาดผู้สืบทอดการขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสานที่เป็นคนรุ่นใหม่ ส่วนใหญ่ผู้ขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสาน จะเป็นผู้สูงอายุและทุกวันนี้เริ่มจะมีจำนวนน้อย ผู้ประพันธ์บทกลอนทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสานมีจำนวนน้อยขาดผู้ประพันธ์บทกลอนที่มีความเชี่ยวชาญด้านอักขระหรือทำนองที่เป็นภาษาอีสานมาช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้ประพันธ์และผู้ขับร้องให้สามารถประพันธ์บทกลอนได้หลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้นกลุ่มผู้ขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสานไม่ค่อยได้รับความสนใจจากเพศชายมากนัก การขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสานจะขับร้องเฉพาะในงานมงคลเท่านั้น จะไม่นิยมขับร้องในงานอวมงคล

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยชาวบ้านหนองตาไก่ ได้อนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะ ทั้งนี้เกิดจากเกิดจากความร่วมมือและการประสานงานอย่างจริงจังระหว่างผู้นำหมู่บ้านประชาชนในหมู่บ้าน ช่วยกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการขับร้องสรภัญญะจัดฝึกเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจได้เรียนรู้ด้วยความสมัครใจของตนเอง ปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้โดยใช้วิธีการร้องให้ฟังเป็นแบบอย่าง การออกเสียงอักขระทักษะการร้องให้สามารถออกเสียงควบคล้ำได้ถูกต้องตามทำนองอีสานสอดคล้องกับงานวิจัยของ มัลลิกา มาภา (2560 : 36) ที่ได้ศึกษาการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแสดง กรณีศึกษาการขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสาน ของตำบลบึงกระจับ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มผู้ขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสานสืบเชื้อสายมาจากภาคอีสาน บุคคลที่จะสามารถขับร้อง และแต่งบทกลอนได้ ปัจจุบันเป็นผู้สูงอายุซึ่งเริ่มมีจำนวนน้อยลง อีกทั้งผู้รับการถ่ายทอดต้องสามารถพูดภาษาอีสานได้ แต่ต้องเข้าศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายที่กำหนดในโรงเรียน ไม่มีเวลาเรียนขับร้องทำนองสรภัญญะ ซึ่งแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสานการขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสานนั้น ควรโดยเริ่มจากการปลูกฝังจิตสำนึกให้ครู บุคลากร และนักเรียนมีความตระหนักถึงการอนุรักษ์ สืบสาน และผลกระทบของการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแสดง การประยุกต์บทกลอน และทำนองการขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสาน เพื่อจัดทำเป็นคู่มือการขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสานให้โรงเรียนจัดกิจกรรม หรือจัดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยให้องค์การบริหารส่วนตำบลบึงกระจับ หน่วยงานราชการมีส่วนร่วมในการจัดเวทีการประกวดอย่างสม่ำเสมอ การลงบทความวิจัยในวารสารงานวิจัยระดับชาติ และนานาชาติเพื่อเผยแพร่ข้อมูลการขับร้องทำนองสรภัญญะเป็นภาษาอีสานของตำบลบึงกระจับ

อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ให้รู้จักกว้างขวาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทัศน์ ประทุมแก้ว, อุทัย ภูคดหิน (2562 : 171-172) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แชนโฌนตา : ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม อำเภอชุมขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ผลจากการศึกษา พบว่า คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาชาวบ้านจะมีความเชื่อหลักๆ คือ 1)คติความเชื่อเรื่องบุญ เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา 2)คติความเชื่อเรื่องการบูชา เช่น การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และการปฏิบัติ แต่การบูชาตามคติความเชื่อแบบโบราณก็ยังปรากฏอยู่ 3)คติความเชื่อเรื่องความกตัญญู คือ การดูแลบิดามารดา ครูอาจารย์ ยอมรับคำสั่งสอน และตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยปัจจัยสี่ 4)คติความเชื่อเรื่องการสงเคราะห์ช่วยเหลือ คือ มีการแบ่งปันกันของคนในครอบครัวและชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระวันนี ขนติโกล (ขันตีกุล), โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ (2562 : 282) ที่ได้ทำการศึกษาคตินิยมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปูเซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านผู้อาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านเป้ามีความสำนึกในคุณงามความดีเคารพ เลื่อมใสและศรัทธาในปูเซียงน้อยจึงได้ประกอบพิธีกรรมการบูชาปูเซียงน้อยเป็นประจำทุกปี ในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 โดยที่ชาวบ้านจะนำดอกไม้ ธูปเทียน พานบายศรี ไปกราบไหว้สักการะ ซึ่งมีคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูเซียงน้อย ได้แก่ (1)ความกตัญญูรู้คุณแล้ว ทำตอบแทนต่อผู้ทำคุณงามความดีมาก่อน (2)อามิสบูชา การประกอบพิธีกรรมการบูชาปูเซียงน้อยของชาวบ้านด้วยการนำเครื่องสักการะต่างๆ นั้น ถือว่าชาวบ้านได้ปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการบูชาข้อที่ 1 คือ อามิสบูชา ได้แก่ การบูชาสักการะด้วยวัตถุสิ่งของ มีดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น (3)ความมีสามัคคีธรรม เพราะการได้ร่วมประกอบพิธีกรรมการบูชาของชาวบ้านเป็นจำนวนมากในทุกปี เป็นเครื่องแสดงความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวต่อกัน (4)ปุชนียบุคคล ได้แก่ ปูเซียงน้อยถือว่าเป็นบุคคลที่ควรประกอบพิธีกรรมหรือพิธีกรรมให้เป็นประจำ เพราะการได้ประกอบพิธีกรรมการบูชาด้วยเครื่องสักการะต่างๆ ถือได้ว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง (5)ความเป็นเทพหรือเทวดา คือชาวบ้านมีความเชื่อว่าปูเซียงน้อยมีภาวะประดุจดั่งเทพเทวดาหรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน ดังนั้น การขับร้องสรภัญญะนั้นถือเป็นการจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนารวมไปถึงการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้คนในสังคมในสภาวะสังคมปัจจุบันควรได้รับการส่งเสริมและการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และ สถานศึกษามากมายทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ การขับร้องสรภัญญะได้มีโอกาสนำไปโชว์ต่างประเทศบ่อยครั้งและมีการแลกเปลี่ยนทัศนคติ ความรู้ต่างๆ อีกทั้งยังเป็นการทราบปัญหาของการขับร้องสรภัญญะ เพื่อแสวงหาแนวทางการอนุรักษ์ร่วมกันทุกฝ่ายการสร้างเครือข่ายงานด้านภูมิปัญญาการขับร้องสรภัญญะ ของวัดมีการประสานงาน ร่วมมือ ร่วมใจร่วมแรงในการอนุรักษ์และสืบสานเป็นอย่างดี จนเกิดความสนิทสนมคุ้นเคยในการทำงานร่วมกันทั้งเยาวชน ที่เข้ามาเรียนรู้และผู้สนใจ ต่อมาจึงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันทั้งในขั้นตอนการขับร้อง ประสบการณ์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น จนเกิดเครือข่ายการเรียนรู้

การขับร้องสรภัญญะ และพยายามสร้างฐานการเรียนรู้ให้เกิดเป็นเครือข่ายมากขึ้น การศึกษาการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการขับร้องสรภัญญะ มีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยภายในมีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการขับร้องสรภัญญะในทุกๆ ด้าน ซึ่งมีเยาวชนในท้องถิ่นและผู้ที่ให้ความสนใจมารับการสืบทอด มีการปรับตัวตามสภาพทางสังคมที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงไป จากอดีตจนเกิดการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันยอมรับและเห็นความสำคัญ ในการอนุรักษ์การขับร้องสรภัญญะมีปัจจัยภายนอกที่เข้ามาสนับสนุน คือ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องในการเข้าร่วมกับกิจกรรมต่างๆ จนเกิดการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เกิดขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิด ปัญหา ประสบการณ์ทาง วัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ต่อไป

7. เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2549). การสวดมนต์หมู่สรรเสริญพระรัตนตรัยทำนองสรภัญญะ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ชัยพร มาบวบ. (2560). แนวทางอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านศิลปะการแสดงการขับร้องสรภัญญะทำนองอีสานกรณีศึกษา ตำบลบึงกระจับ อำเภอเวียงชัยบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์. รายงานวิจัย. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- พระวันนี ขนดีพล (ขันตีกุล), โสริทธิ์ บำรุงศักดิ์, พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. (2562). การศึกษาศาติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปูเซียงน้อยของชาวดำบบ้านเป้า อำเภอกะชตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอัยยเอ็ด. 8(2). 281-289.
- มนโรส จันทรพิทักษ์. (2550) การสื่อสารเพื่อการรื้อฟื้นและสืบทอดการสวดสรภัญญะที่บ้านใหม่สมบูรณ์อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน.
- สวิง บุญเจิม. (2536). มรดกอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.
- สุทัศน์ ประทุมแก้ว, อุทัย ภูคดหิน. (2562). แชนโฌนตา : ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม อำเภอเขชันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอัยยเอ็ด. 8(2). 171-180.

8. คำขอบคุณ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยการได้รับความร่วมมือจากหลายหลายท่านและหลายฝ่าย ขอกราบขอบคุณ พระครูปลัดสมหมาย อตฺตสิทฺโธ,ดร. และ ดร.ไพฑูรย์ สอนมะไฟ ที่ได้ให้คำแนะนำ เป็นอย่างดี รวมทั้งได้ติดตามและเร่งรัดการทำวิทยานิพนธ์อย่างใกล้ชิด ตลอดถึงการให้คำแนะนำ เพื่อให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดทุกท่าน ที่ให้ความสะดวกในการประสานงาน ขอกราบขอบคุณ พระสงฆ์ในตำบลสีแก้ว ผู้นำหมู่บ้านหนองตาไก้ ชาวบ้าน และผู้มีส่วนทุกท่าน ที่ได้ให้ความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาด้วยดีเสมอมา รวมทั้งร่วมกันให้ข้อมูลการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี ตลอดถึงอุบาสกและอุบาสิกาที่ให้การสนับสนุนทุกท่าน และขอบคุณท่านที่มีอุปการคุณทุกท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้ทั้งหมดในขณะนี้

คุณความดีที่เกิดจากการงานวิจัยนี้ ขอแผ่แผ่ให้พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ครูอาจารย์และผู้มีพระคุณของข้าพเจ้าทุกท่าน และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ตลอดถึงทุกท่านที่เอ่ยนามมาแล้วดังกล่าว ข้างต้น ขอให้ทุกท่านมีความสุขสมความปรารถนาทุกประการ และขอให้เจริญในธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกท่านยิ่งๆ ขึ้นไป ด้วยเทอญ